

W. F. WERTHEIM

1963 - 1964

C

C

UNIVERSITAIRE BENOEMINGEN EN UNIVERSITAIRE VRIJHEID

door Prof. Dr. W. F. Wertheim

Hoogleraar in de moderne geschiedenis en sociologie van Zuidoost-Azië
aan de Universiteit van Amsterdam.

In september 1954 werd, in het kader van de internationale herdenking van het tweehonderdjarig bestaan der Columbia Universiteit, onder auspiciën der Nederlandse universiteiten en hogescholen te 's-Gravenhage een congres gehouden over „Vrijheid en gebondenheid der wetenschap”. Een der praeadviseurs, Prof. Mr. G. E. Langemeijer, besteedde daarbij bijzondere aandacht aan het vraagstuk, in hoever een overheid gerechtigd was door hantering van benoemingsrecht en subsidie druk uit te oefenen pro en contra bepaalde wetenschappelijke meningen. De desbetreffende passage uit het prae-advies druk ik hier, wegens het actuele belang der kwestie, volledig af.

In beginsel kan men het daarover spoedig eens zijn. Druk van deze soort is voor de wetenschap nauwelijks minder voelbaar dan eigenlijke dwang en dus ook nauwelijks minder schadelijk. Daarbij is zij door haar min of meer omsluitend karakter van een onoprechtheid die aan de overheid onwaardig is. Intussen, aan het erkennen van restricties op dit beginsel zal men niet kunnen ontkomen. Wanneer een overheid het eenmaal haar plicht acht om terwille van de hoogste belangen van de gemeenschap waarvoor zij verantwoordelijk is, bepaalde dingen geheim te houden, dan kan men haar niet verplichten toegang tot die geheimen te verschaffen aan personen wier opvattingen geen waarborg voor geheimhouding geven. In zulk een geval is discussie mogelijk omtrent de wenselijkheid van de geheimhouding en van doeleinden, waaraan deze op haar beurt weder dienstbaar is, maar is daarover eenmaal beslist door hen die namens een volk hebben te beslissen, dan is het verwijt van „broodroof” gericht tegen het uitsluiten van onbetrouwbaren van de hier bedoelde functies misplaatst. Er is hier dus een restrictie op de vrijheid der wetenschap, die zich niet laat loochenen. Dit neemt niet weg, dat men zich diep bewust zal moeten zijn, dat men op wacht zal moeten staan bij de deur, die door deze restrictie wordt geopend voor een afschuwelijk misbruik, namelijk voor een ketterjacht, die slechts in volmondige beaming van de bestaande samenleving een waarborg voor de betrouwbaarheid kan zien en die buiten staat is, de zedelijke

waarde aan te voelen, die in de kritisch gezinde een niet mindere, ja wellicht onwrikbaarder waarborg vormt.

Hiermede is intussen het probleem nog ver van uitgeput. Is de zo even bedoelde de enige discriminatie bij het verlenen van wetenschappelijke functies en taken waartoe de overheid gerechtigd is, of heeft zij ook tot taak te waken tegen penetratie in de niet te scheiden gebieden van wetenschapsbeoefening en hoger onderwijs van personen, die vijandig staan tegenover alles wat essentieel is aan de bestaande rechtsorde? De vraag is niet eenvoudig. Zij is dat reeds niet van huis uit, zij wordt voor ons Nederlanders nog geaccentueerd door de ervaringen uit de jongste bezetting, zij is bovendien moeilijk zuiver te scheiden van de toch altijd voor een deel aan de overheid roekomende beoordeling van wetenschappelijke bevoegdheid.

Aliereerst dus de vraag: mag men studenten blootstellen aan invloeden die de overtuigingen ondermijnen waaraan de grote meerderheid van een volk bij alle verschil over andere onderwerpen eenstemmig hangt? Zo gesteld moet de vraag naar mijn stellige overtuiging met „ja” worden beantwoord. Zeker, wanneer een geleerde van indrukwekkende betekenis opvattingen aanhangt, die in een bepaalde gemeenschap in de ban zijn, dan kan daarvan vooral op jonge mensen een sterke suggestie ten gunste van die opvattingen uitgaan. Ook zou ik mi niet willen beroepen op de dooddoener, dat intellectuelen in opleiding daar maar tegen bestand moeten zijn. Zoveel heeft de geschiedenis van de laatste twintig jaar ons toch wel kunnen leren, dat het praktisch aan niemand gegeven is, een redelijk geheel verantwoord partijkeuze in de diepste zogensamd politieke tegenstellingen op te bouwen en dat dus niemand zich boven suggestie en propaganda verheven mag wagen.

Echter, zo zou ik willen vragen, waarvan gaat voor een gevestigde orde gevaarlijker suggestie uit: van het feit, dat zij de uitzonderlijk waarde van een tegenstander op een bepaald gebied durft erkennen zelfs met enige risico, of daarvan, dat zij toont slechts behoud te verwachten van een ondoordringbare scheidsmuur tussen haar principiële tegenstanders en de overige bevolking? Er is meer. Wanneer een overheid eenmaal ten nadele van een bepaalde groep discrimineert, dan kan zij niet anders menen, dan dat de leden van die groep (bij wie zij geen uitzonderlijke zedelijke hoogte zal veronderstellen hun gezindheid zullen maskeren. Die veronderstelling zal er haar toe brengen om niet alleen haar werkelijke vijanden buiten te sluiten maar iedereen bij wie niet de meest volmaakte geslotenheid voor elk

twijfel aan een bestaande orde gewaarborgd schijnt. Velen zullen dan mede worden uitgesloten, die niet het minste gevaar van verraad opleveren en die anderzijds, als de meer open geesten, in het ontwikkelingsproces van de wetenschap niet zonder grote schade gemist kunnen worden.

Maar, zal men zeggen, de ervaringen tijdens de bezetting. Hoeveel last hebben niet hoogleraren en studenten gehad van de weinige leden der academische senaten, die met de bezetter heulden. Hoeveel gemakkelijker en hoeveel minder gevaarlijk zou het soms niet geweest zijn pal te staan, indien niet in faculteits- en senaatsvergadering enkele personen aanwezig waren geweest, bereid om het daar besprokene aan de vijand over te brieven? Inderdaad, maar meent men dat de bezetter, indien hij deze handlangers niet had aangetroffen, niet gezorgd zou hebben dat hij door benoemingen zulke helpers op de meest kwetsbare posten bracht? En dan: zij die tijdens de jongste bezetting met de vijand hebben geheuld, waren geenszins allen lieden van wie men dat tevoren had kunnen voorzien. Afdoende is ketterjacht uit dit oogpunt onder de kandidaten voor wetenschappelijke functies dus ook niet.

Toch is ook hiermede het gehele vraagstuk nog niet besproken. Er zijn gevallen, juist op het terrein van de „sciences morales et politiques” waar de grens tussen politieke betrouwbaarheid en wetenschappelijke bevoegdheid uiterst moeilijk te trekken is en waar dus de overheid door iemand tot hoogleraar te benoemen, tevens blijkt geeft zijn opvattingen, de „politieke” inclus, voor sterk te houden. De erkenning als de meest geschikte man voor het bezetten van een leerstoel in de ethiek, de rechtsphilosophie, de algemene staatsleer, de wetenschap der politiek, de sociale filosofie, wellicht ook het volkenrecht, van een nationaal-socialist voor de oorlog, van een communist thans, kan moeilijk anders dan twijfel wekken aan de overtuiging, waarmede een regering die dat gedaan zou hebben of zou doen, opkwam en opkomt voor het hooghouden van de democratie in de betekenis die het Westen daaraan nu eenmaal hecht. Te verlangen dat bij de vervulling van dergelijke leerstoelen de overheid de ogen zal sluiten voor een gezindheid, die de door haar verdedigde rechtsorde fundamenteel vijandig is, zou betekenen van haar beginsel-loosheid te verlangen. De consequentie is natuurlijk, dat men een communistische of nationaal-socialistische regering niet hierom onverdraagzaamheid zou mogen verwijten, omdat zij zulke leerstoelen niet bezet met aanhangers van democratische denkbeelden in Westerse

zin. De bezwaren tegen overheidsensuur op wetenschap zijn door deze overweging, al overweegt zij naar mijn mening ook in andere zin, niet opgeheven en men kan er dan ook niet krachtig genoeg voor opkomen, dat de overheid zich hier beperke tot het strikt noodzakelijke, zowel in het afpalen van de kring van wetenschappelijke posten, waarom het hier gaat, als van de gezindheid die op die posten werkelijk onduldbaar is.

De opvattingen van Langemeijer werden ten tijde van het congres niet bestreden, behalve in zover Prof. Dr. P. J. Bouman om nadere toelichting vroeg, wat de prae-adviseur bedoelde met de „sciences morales et politiques”. Vielen hier niet alle humaniora onder, met inbegrip van geschiedenis en wijsbegeerte, en zou dit niet moeten leiden tot een aanzienlijke uitbreiding van het aantal leerstoelen, waarvan „politiek onbetrouwbaren” zouden mogen worden uitgesloten? ¹⁾ Hierop antwoordde Langemeijer nogmaals duidelijk, dat het geenszins in zijn bedoeling had gelegen, voor *alle* „sciences morales et politiques” een uitzondering toe te staan.

My list on p. 76 is meant as a still more circumscribed circle within the one already mentioned. I should wish to make a stand against having the circle widened. The only justification of what I there argued is that the government cannot be required (when it comes to chairs for subjects where the integral element, a profession of values preponderates) to consider someone the best candidate for the vacancy who is squarely opposed in his profession of values to the large majority of the population²⁾

In juli 1955 werden dezelfde beginselen nog eens bevestigd op de te Cambridge gehouden „Conference of European Rectors and Vice-Chancellors”.

Als van belang voor de hier behandelde kwestie laat ik hier volgen de op de Conferentie aanvaarde resoluties VI en XII.

VI. The Conference

recommends that, in universities which do not appoint their own teaching staff, the greatest consideration should be given to the university's views in the matter when such appointments are made

¹⁾ P. J. Bouman in *Freedom and restriction in science and its aspects in society* Den Haag, 1955, p. 87.

²⁾ G. E. Langemeijer, *ibidem*, p. 88.

XII. The Conference

recommends that in all circumstances the freedom of thought of university staffs must be safeguarded and that no governmental supervision should be exercised in this sphere.

Uit het achterwege blijven van elke openbare discussie naar aanleiding van de door Prof. Langemeijer verdedigde stellingen mag men zeker niet de conclusie trekken, dat het vraagstuk in het Nederland van 1954—55 louter „academisch” was, en dat in feite politieke discriminatie bij universitaire benoemingen uitgesloten was. Het is algemeen bekend, dat bij voorbeeld in 1948 een benoeming door de gemeenteraad van drie hoogleraren bij de toen pas ingestelde Faculteit der Politieke en Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam door de toenmalige Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, in strijd met een traditie van ongeveer 75 jaren, niet werd bekrachtigd — formeel omdat de betrokkenen waren benoemd op grond van een éénmansvoordracht, maar in feite omdat de bewindsman bezwaren had in verband met de politieke gezindheid van de door de Raad benoemden.^{2a)} En toen in tweede instantie de Gemeenteraad opnieuw de voordrachten voor de betreffende vacatures ter beoordeling kreeg, ging hij door de knieën en passeerde één der tevoren reeds benoemden, ondanks het feit dat deze door de universitaire instanties unaniem als de beste was voorgedragen, en wel eveneens wegens diens — vermeende — politieke gezindheid³⁾. En hoewel bij benoemingen aan Rijksuniversiteiten, die door het ontbreken van een behandeling in een openbaar lichaam niet zo licht in publieke discussie komen, de motieven van genomen beslissingen moeilijker te achterhalen zijn, weet ieder, die enigszins „nourri dans le sérail” is, gevallen te noemen, waarbij de door universitaire instanties op grond van zijn wetenschappelijke bekwaamheden voorgedragene om politieke redenen door de regering niet werd benoemd — en dat hoewel het te doceren vak volstrekt niet in de door Langemeijer aangeduide gevoelige sfeer lag. Maar het ging hier slechts om incidentele gevallen waarbij de universiteiten de opgelegde beslissing slechts onder openlijk of stilzwijgend protest aanvaardden.

Uit de wijze waarop op Langemeijer's praeadvies werd gereageerd — of beter: niet gereageerd — mag men wel concluderen, dat zijn visie zijn collega's uit het hart was gegrepen. Als hij, verzette men zich

^{2a)} Dit is door Prof. Dr. Jos. J. Gielen met zoveel woorden erkend in een brief aan Prof. Dr. Jan Romein, afgedrukt met toestemming van de schrijver in *De Nieuwe Stem*, XIII (1958), p. 725 e.v., met naschrift van Romein.

³⁾ Vgl. over deze kwestie bv. Prof. Mr. Dr. G. van den Bergh, „De benoeming in de „zevende Faculteit” der Universiteit van Amsterdam”, *De Nieuwe Stem*, III (1948), p. 634 e.v.

principieel en volsrekt tegen elke politieke discriminatie in de universitaire sfeer, of was op zijn hoogst bereid, onder de grootste restricties er waarborgen, uitzonderingen te aanvaarden voor zéér bepaalde, gespecificeerde leerstoelen. Zeer pregnant werd dit laatste standpunt door G. van den Bergh uitgedrukt in zijn te voren reeds aangehaald artikel:

In het algemeen ben ik een doods vijand van het vermengen van wetenschappelijke met politieke overwegingen bij benoemingen aan een Universiteit, ook wanneer het — zoals in casu zeer uitdrukkelijk *niet* het geval was — communisten mocht betreffen, maar men zou deze juiste gedragslijn ad absurdum voeren, door haar ook te volgen bij een benoeming in de wetenschap der politiek, die juist de ver-smelting van wetenschappelijke en politieke elementen belichaamt

Helaas kon deze toegestoken vinger de MacCarthy's in Nederland verleiden om de hele hand te nemen.

Het zal dan ook voor de universitaire wereld — en stellig ook voor een breder publiek — een schok zijn, te vernemen, dat sinds enkele jaren de door de professoren Langemeijer en van den Bergh zo sterk afgekeurde methode door de Nederlandse overheid niet slechts incidenteel, maar systematisch wordt toegepast; niet slechts voor bepaalde takken van wetenschap maar voor het gehele terrein der academische werkzaamheid; niet enkel voor leerstoelen, maar voor alle benoemingen, met inbegrip van slechts voor één jaar aan te stellen tijdelijke assistenten. Aan iedere benoeming bij rijk, provincie of gemeente gaat namelijk een zogenaamd „antecedentenonderzoek” vooraf, dat met name de politieke affiliaties en sympathieën van de candidaat betreft, en op grond waarvan een wegens zijn wetenschappelijke verdiensten voorgedragen candidaat door de benoemende instantie kan worden uitgesloten van een benoeming. Voor een aantal concrete gevallen, waarin dit heeft plaats gevonden, beschik ik over de nodige schriftelijke bewijzen. In hoever dit antecedentenonderzoek zich ook uitstrekt tot benoemingen bij door de Overheid gesubsidieerde instellingen, is mij niet met zekerheid bekend.

Het gaat hier om een algemene, blijkbaar voor elke benoeming in openbare dienst aanvaarde gedragslijn. Deze heeft uiteraard, ook afgezien van zijn gevolgen voor de universitaire wereld en voor het beginsel van vrijheid van wetenschap, een zeer grote principiële betekenis voor de gehele Nederlandse samenleving. Hier in dit tijdschrift wil ik echter slechts ingaan op die aspecten, die de Nederlandse *universitaire* wereld in de ruimste zin raken.

Want wat hier in feite is gebeurd, betekent dat de Nederlandse universiteiten in de meest letterlijke zin kunnen getuigen: *hier is bij ons, zonder ons en over ons beslist*, en dat op een terrein dat van vitaal belang is voor het wezen van het wetenschappelijk leven en het universitair onderwijs in ons land.

De universiteiten en hogescholen zijn bij deze kwestie in de volgende opzichten ten sterkste geïnteresseerd:

1. Er is van Overheidswege een maatregel ingevoerd, buiten elke openbare behandeling in de daartoe bestemde vertegenwoordigende lichamen om, die het universitair beleid ten nauwste raakt. Terwijl anders de kleinste wijziging in een studieprogramma te voren aan alle senaten ter beoordeling wordt gezonden, is hier een veel dieper ingrijpende maatregel genomen, zonder dat de senaten zich daarover hebben kunnen uitspreken. Over de draagwijdte en de grenzen van de maatregel zijn zij, door het ontbreken van elke openbare behandeling, evenmin ingelicht. Zij weten niet, hoe de richtlijnen van de Overheid bij haar benoemingsbeleid luiden. Zij weten evenmin, welke politieke activiteiten en politieke gezindheden als taboe worden aangemerkt.
2. Bij de beoordeling van de individuele gevallen worden de universitaire instanties er volledig buiten gehouden. Die beoordeling geschiedt op grond van geheime dossiers, aangelegd door politionele instanties, zonder dat de betrokkene ook maar enige kans krijgt om kennis te nemen van de tegen hem aangevoerde beschuldigingen en zich daartegen te verweren. Mijn Amsterdamse ervaring leert mij, dat een verzoek van de hoogste universitaire organen om van zulk een dossier te mogen kennis nemen, eveneens terzijde wordt gelegd.

Hiermee is in feite aan een instantie, die uit haar aard haar materiaal slechts in het duister en met dubieuze middelen kan verzamelen, een macht verleend om, buiten elke openbare controle om, het universitaire apparaat ernstig schade te berokkenen.

3. Met deze maatregel kunnen wetenschappelijk bekwame en ook als persoonlijkheid waardevolle abituriënten van de universiteiten en hogescholen, ernstig in hun wetenschappelijke en maatschappelijke loopbaan worden belemmerd. Niet alleen benoemingen bij Rijks- of Gemeentelijke Universiteit zijn uitgesloten. Ook functies bij andere Overheidsdiensten zijn op grond van het geheime dossier voor de slachtoffers ontoegankelijk. In hoever dit dossier ook zijn werk doet bij pogingen om elders, bij particuliere instellingen, een werkkring

te vinden, is mij niet met zekerheid bekend. Wel ken ik verscheidene gevallen, waarin de werkgever in spe door de Binnenlandse Veiligheidsdienst „gewaarschuwd” werd, met voor de betrokkene ernstige gevolgen. In hoeverre dit „waarschuwen” bij vanwege de Overheid gesubsidieerde instellingen systematisch gebeurt, is mij, zoals ik al eerder zeide, niet bekend. Maar ook wanneer dit niet het geval zou zijn, kan het aantal plaatsen, dat voor een abituriënt van Universiteit of Hogeschool in aanmerking komt, vooral in geval van sterke specialisering, zó beperkt zijn, dat het geheim dossier voor hem tot een volstrekte belemmering wordt voor een wetenschappelijke carrière. althans in de door hem geambieerde tak van wetenschap.

4. De maatregel werkt, indirect, ook in op een terrein dat de universitaire wereld sterk ter harte dient te gaan: de vrijheid van de student. Het „antecedentenonderzoek” betrof, in de gevallen die mij bekend zijn geworden, in de meeste gevallen activiteiten van de student als student. In feite wordt hiërmee de mogelijkheid voor de student om zich tijdens zijn studie politiek en maatschappelijk zo breed mogelijk te oriënteren, sterk beperkt. Wat hij als student wel of niet mag doen, wordt in laatste instantie beoordeeld door agenten in dienst van de geheime politie, wier dossiers de basis vormen voor de beslissing van de benoemende autoriteiten. De subjectieve interpretatie door een politie-spion van het doen en laten van een jonge man of vrouw in de periode, die voor hen de tijd van de grootste vrijheid moest wezen, wordt later als „antecedent” een onoverkomelijke hinderenis voor dezelfde jonge man of vrouw, eenmaal afgestudeerd, om de universitaire wereld verder van dienst te zijn. De ingreep in de universitaire vrijheid is te ernstiger, daar de studenten tot heden toe niet vanwege de Overheid zijn gewaarschuwd, dat bepaalde studentenverenigingen als staatsgevaarlijk worden beschouwd en dat hun derhalve wordt ontraden daartoe toe te treden. Onder de mij bekende gevallen zijn er, waar de betrokkenen door assistentsbenoemingen tijdens hun studie en door het genot van rijksbeurzen alle recht hadden te menen, dat zij niets ongeoorloofds op hun geweten hadden. De beslissing op grond van een „antecedentenonderzoek” achteraf werkt als een uiterst zware straf voor een niet-revoren strafbaar gesteld feit — en dat terwijl nog steeds niemand kan weten welk feit eigenlijk strafbaar is gesteld.
5. Maar ook voor hen, die reeds bij een universiteit of hogeschool een functie vervullen, kan de maatregel werken als een beperking van

hun vrijheid, en met name ook van hun wetenschappelijke vrijheid. Degenen, die een tijdelijk assistentschap vervullen, moeten te allen tijde rekening houden met de mogelijkheid, dat een hernieuwde aanstelling bij de aanvang van het volgend academiejaar gevaar zou lopen wegens uitingen die, naar door hen en anderen niet te controleren normen, door de samenstellers der geheime dossiers als staatsgevaarlijk zouden worden aangemerkt. Zij, die een vaste aanstelling hebben, kunnen op gelijksoortige gronden uitgesloten worden van een benoeming in een hogere positie, bij dezelfde of een andere universiteit.

Misschien vrezen degenen onder hen, die hun carrière bedreigd achten, spoken — maar juist door de spookachtigheid en ongrijpbaarheid van het gevaar is de maatregel voor de universitaire en wetenschappelijke sfeer zo futloos.

Waaruit bestaat nu de maatregel, die de universitaire wereld in zo sterke mate kan aantasten? Wat is het? Een circulaire? In de uitgave van 1958 van de Nederlandse Staatswetten (Ambtenarenwet 1929)⁴⁾ zoekt men de tekst van zulk een circulaire tevergeefs. Een geheime missive?

In elk geval een gewrocht der duisternis, waarvan zelfs de wettigheid en grondwettigheid uiterst betwistbaar is. Men is direct geneigd, het zogenaamde „ambtenarenverbod” op te slaan om een basis voor de verstrekkende maatregel te vinden — om te ontdekken dat er van een ambtenarenverbod geen sprake is. Art. 97b van het Ambtenarenreglement en de overeenkomstige bepaling in provinciale en gemeentelijke verordeningen verbiedt ambtenaren volstrekt niet om lid te zijn van of toe te treden tot bepaalde politieke organisaties. Het scheidt enkel een mogelijkheid om in bepaalde gevallen, waarin de activiteit van een bepaalde ambtenaar in zijn functie gevaaren oplevert voor de staatsveiligheid⁵⁾, hem wegens lidmaatschap van enkele met name genoemde organisaties of deelneming aan door deze organisaties gesteunde activiteiten, eervol te ontslaan — en dat na een contradictoire procedure, die met alle mogelijke waarborgen is omringd. Er is geen enkele rechrvaardigingsgrond in te vinden voor een uitsluiting van leden van deze organisaties van elke benoeming in openbare dienst — en nog minder voor uitsluiting van hen, wier politieke gezindheid slechts in een de autoriteiten onwelgevallige richting neigt. Dit

⁴⁾ Editie Schuurman en Jordens, no. 43.

⁵⁾ Rondzendbrief van de Minister van Binnenlandse Zaken van 17 December 1951, no. 5926, t.a.p., p. 528 bovenaan.

alles wordt te ernstiger, wanneer de betrokkene geen enkele mogelijkheid krijgt voor verweer.

En ook art. 4b van het Koninklijk Besluit van 18 December 1946⁶⁾, dat aan het Centraal Orgaan voor Rijkspersoneelsaangelegenheden o.a. de taak opdraagt van „het onderzoek naar de antecedenten van hen, die in de burgerlijke Rijksdienst zullen worden opgenomen”, kan zeker niet als een wettelijke basis worden beschouwd voor een gedragslijn, waarbij een door een geheime instantie uitgevoerd „antecedentenonderzoek” zich uitstrekt tot politieke *overtuigingen en contacten* en leidt tot volledige uitsluiting van de openbare dienst van al degenen, wier politieke kleur de Overheid niet aanstaat. Te meer daar uit het tijdstip van totstandkoming van deze bepaling kan worden afgeleid, dat zij veeleer het oog had op in rechte bewezen onvaderlandslievende *handelingen* tijdens de bezetting. Het zou ook, in tegenstelling met de door veel waarborgen omringde medische keuring door deskundigen, voorafgaand aan aanstelling in vaste dienst, of de weigering door B. en W. van een „bewijs van goed gedrag”, neerkomen op één aan het slachtoffer *niet* meegeedeelde afkeuring, zelfs zonder mogelijkheid van beroep — *la mort sans phrase!*

Ik wil het aan juristen overlaten om te beoordelen in hoever hier grondwettelijk gewaarborgde grondrechten zijn geschonden. Het lijkt mij zeer aannemelijk, dat de maatregel, voorzover hij een bepaalde categorie Nederlanders in feite uitsluit van *elke* ambtelijke functie, in strijd is met art. 5 van de Grondwet, hetwelk uitgaat van het beginsel dat iedere Nederlander benoembaar is tot ambtenaar.

Mocht men daartegenover stellen, dat de Overheid alle gevallen naar hun individuele merites behandelt, op grond van de al of niet geschiktheid van een bepaalde kandidaat voor speciale functies, dan rijst met nog meer klem de vraag, waarom voor universitaire benoemingen voorwaarden worden gesteld, waarvan de universitaire instanties geen kennis mogen dragen, en die zij niet mee mogen beoordelen.

Hier ligt voor de Nederlandse universiteiten en hogescholen een taak om, intern en in het openbaar, voor hun waardigheid en onafhankelijkheid te strijden. Grondslag van deze strijd moet zijn het onvervreemdbaar en onvoorwaardelijk recht van de man van wetenschap „om met de heersende machten van mening te verschillen”⁷⁾.

Bij deze strijd wens ik de Nederlandse universitaire wereld wijsheid volharding en moed toe. Vooral ook dit laatste.

6) Ibidem, p. 419.

7) Slotwoorden van mijn praeadvies voor het Congres over „Vrijheid en gebondenheid der wetenschap”.

NASCHRIFT

De Redactie geeft mij in overweging een onderschrift onder dit artikel te geven in verband met de plaats, die daarin een citaat uit mijn praeadvies van 1954 inneemt. Uit wat ik destijds schreef en nog voor juist houd volgt wel, dat ik het verschijnsel, waartegen Prof. Wertheim zich keert, niet anders dan betreurenswaardig kan achten. Slechts in zover past naar mijn mening bij dit oordeel een voorbehoud, dat de uitsluiting van openbaarheid, die hier wordt toegepast, onmogelijk maakt om een stellig oordeel te geven over de normen die worden aangelegd, zowel bij de wijze van verzamelen van het materiaal als bij het waardenen daarvan. Hoe die normen zijn, kan natuurlijk bij het oordeel nog wel een aanmerkelijk verschil maken, althans voor wat betreft de ernst, niet licht voor het bestaan van het gevaar, waarvoor ik waarschuwde. Dat openbaarheid niet mogelijk is, wanneer een regering eenmaal meent dergelijke maatregelen te moeten nemen, kan men natuurlijk begrijpen. Dit is echter een reden te meer om te wijzen op de zeer grote bezwaren en gevaren van die maatregelen, die wel in heel bijzondere mate gelden op de gebieden van hoger onderwijs en wetenschap.

G. E. Langeneijer.

afschrijft van de leden v.d. V.C. BVD

MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN

AAN

de heer Mr.W.Koops
Griffier van de vaste commissie voor
de Binnenlandse Veiligheidsdienst
Binnenhof 1^a

Bijlagen:

Uw brief van: 15-11-'63
nr. 91002

Directie

Hoofdafd.

Afd. KABINET

Nr. 52070

Onderwerp: notitie dr.A.Vondeling
punt 2., artikel in Universiteit
en Hogeschool

's-Gravenhage, 17 december 1963

VERTROUWELIJK

Naar aanleiding van de mij bij schrijven van 15 november jl. nr. 91002 toegezonden notitie van dr.A.Vondeling, meer in het bijzonder betreffende punt 2 bericht ik u ter vertrouwelijke kennisneming van de leden van de vaste commissie voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst het volgende.

Blijkens deze notitie heeft het CPN-lid M.Bakker tijdens zijn onderhoud met dr. Vondeling verwezen naar het artikel in het januarinumnummer van "Universiteit en Hogeschool" van 1959. Het toenmalige CPN-lid G.Wagenaar stelde op 18 februari daarop vragen, welke door mijn toenmalige ambtsvoorganger mede namens de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werden beantwoord op 17 maart 1959 (Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Tweede Kamer 1958-1959 pagina 2051).

Omtrent de aanleiding voor Prof.Wertheim om het bewuste artikel te schrijven deelt het Hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst mede:

"Ultimo oktober 1958 berichtte de Wethouder van Onderwijs te Amsterdam de leiding van de gemeentelijke universiteit, dat bij het College van B & W overwegende bezwaren bestonden tegen aanstelling in gemeentedienst van een door Prof.Wertheim warm aanbevolen candidate voor de vervulling van een assistentschap bij deze hoogleraar.

Aan deze afwijzing was het volgende vooraf gegaan.

In 1955 breidde de leeropdracht van Prof.Wertheim zich uit tot de moderne geschiedenis en sociologie van Z.O. Azië. Hierdoor ontstond de behoefte aan een assistent.

- Prof.-

VERTROUWELIJK

VERTROUWELIJK

Prof. Wertheim droeg daarvoor als kandidaat een uitgesproken communistische figuur voor. Aangezien de extreem politieke gezindheid van betrokkene ook de leiding van de Amsterdamse Universiteit ter ore was gekomen, werd van die zijde aangedrongen op het houden van een antecedentenonderzoek, van de resultaten waarvan de aanstelling zou moeten afhangen. De vraag werd daarbij tevens opgeworpen of het niet als een lacune moest worden beschouwd, dat een dergelijk onderzoek ten aanzien van aan te stellen assistenten niet placht plaats te vinden.

Het gevraagde onderzoek vond plaats, waarbij de Amsterdamse politie een reeks van bezwarende feiten rapporteerde, zoals: deelnemer aan het Wereld Jeugdfestival in 1949 en 1951; lidmaatschap van een tweetal communistisch georiënteerde studenten- (scholieren) organisaties met een bestuursfunctie in een daarvan; lidmaatschap van de C.P.N. (meldingen van 1951 en 1953).

Aan de Universiteit werd daarop medegedeeld, dat tegen de aanstelling van de door Prof. Wertheim aanbevolen kandidaat op grond van de uitslag van het antecedentenonderzoek bezwaar moest worden gemaakt, terwijl tevens werd bericht, dat dit geval inderdaad de wenselijkheid demonstreerde om het antecedentenonderzoek ook voor leden van de wetenschappelijke staf in volle omvang te doen geschieden.

Op deze afwijzing kwam Prof. Wertheim in het geweer met soortgelijke argumenten als ook in zijn artikel aangevoerd.

Het geval werd daarop besproken in het College van B & W, dat - op voorstel van de toenmalige burgemeester - besloot de aanstelling toch te doen plaats vinden met de gedachte, dat deze met een systeem van roulering na een jaar wel zou zijn geëindigd. Dit laatste is niet geschied, want de aanstelling van betrokkene is sedert telkens met een jaar verlengd. Wel is van de zijde van het gemeentebestuur alsook van de Universiteit herhaaldelijk bij Prof. Wertheim aangedrongen naar een andere kandidaat om te zien.

Aan dit verzoek heeft Prof. Wertheim tenslotte voldaan; ook omdat de betreffende assistent, die inmiddels gepromoveerd was, aan een meer vaste positie was toegekomen. De nieuwe kandidaat van Prof. Wertheim bleek echter van hetzelfde kaliber te zijn, gelijk het antecedentenonderzoek uitwees (lid van communistische studenten- (scholieren) organisaties met - in het verleden - bestuursfuncties in beide; deelneemster Wereld Jeugdfestival 1957; bezocht ledenvergadering

-C.P.N.-

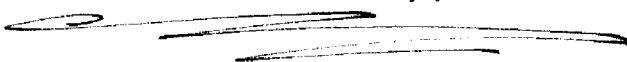
VERTROUWELIJK

Geadresseerde:	Afd.	Nr.	Blad nr.
de heer Mr.W.Koops	KABINET	52070	3

VERTROUWELIJK

C.P.N. eind 1956). Dit heeft het gemeentebestuur te bar gevonden. Het meent niet te moeten meewerken aan een ophoping van figuren van dezelfde politieke kleur als Prof. Wertheim in een onderdeel van het hogere onderwijs, dat vakken omvat waarvoor Prof.Langemeyer juist zijn bekende restrictie maakte."

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,
Voor deze,
DE SECRETARIS-GENERAAL,

VERTROUWELIJK

Afschrift voor de leden van de vaste
Commissie voor de B.V.D.

Universiteit van Amsterdam

SOCIOLOGISCH-HISTORISCH SEMINARIUM VOOR
ZUIDOOST AZIE

Den HoogEdelgestrengen Heer
Dr.A.Vondeling,
Voorzitter van de Vaste Commissie
voor de B.V.D.,
Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Binnenhof, Den Haag.

Amsterdam, 12 mei 1964.

HoogGeachte Heer Vondeling,

Ten vervolge op de bespreking met het Bestuur van het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers en de Kommissie Politieke-Antecedenten-onderzoek, die op 16 april jl. op uitnodiging van Uw Commissie heeft plaats gevonden, moge ik U thans, als daartoe bij ontstentenis van de voorzitter der genoemde VWO-kommissie aangewezen lid, namens haar het volgende mededelen.

In de eerste plaats bevestigt onze Kommissie nogmaals hierbij haar bereidheid, Mr.J.S.Sinninghe Damsté, Hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst, in de gelegenheid te stellen op het Rapport van onze Kommissie in het orgaan van het V.W.O., Wetenschap en Samenleving, te reageren.

Voorts heeft nader overleg binnen de Kommissie er toe geleid, dat zij zich thans bereid verklaart aan U, als Voorzitter van de Vaste Commissie voor de B.V.D., een aantal te harer kennis gekomen concrete gevallen voor te leggen, die mede als uitgangspunt voor haar Rapport hebben gediend, uiteraard met inachtneming van alle noorzakelijke waarborgen voorzover het belangen van derden betreft.

Te dien einde moge ondergetekende voorstellen, na de terugkeer van de voorzitter onzer Kommissie, Prof. Dr.G. B .van Albada eind mei uit de Verenigde Staten, tezamen met deze en een of meer andere leden der Kommissie, een bespreking daarover met U te voeren.

Indien U hiermede akkoord kunt gaan, zal dezerzijds in de eerste helft van juni nader contact met U worden opgenomen voor het maken van een afspraak.

Met de meeste hoogachting,

w.g.W.F.Wertheim.

's-Gravenhage, 10 juni 1964.

91153-
De Hooggeleerde heer
Prof. W.F. Wertheim,
Sociologisch-Historisch Seminarium
voor Zuidoost Azië,
Linnaeusstraat 2a,
AMSTERDAM.

Geachte Professor Wertheim,

Hierbij heb ik de eer, U in antwoord op Uw schrijven van 12 mei j.l. mede te delen, dat ik uit de aard der zaak gaarne een nadere suggestie Uwerzijds tegemoet zie omtrent een datum voor een gesprek met de Commissie Politieke-Antecedentenonderzoek van het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers, waarbij concrete gevallen voorgelegd zullen worden, welke voor de V.W.O.-Commissie als uitgangspunt voor haar rapport gediend hebben.

Wat de door U vermelde waarborgen daarbij van de belangen van derden betreft, behoef ik, naar ik aanneem, nauwelijks uitdrukkelijk de verzekering te geven, dat hetgeen Uwerzijds ter kennis van de Commissie gebracht wordt strikt binnen de kring van de Commissie, de Minister van Binnenlandse Zaken en de B.V.D. zal blijven.

In afwachting van Uw nadere - eventueel telefonische-bericht verblijf ik.

Hoogachtend,

✓
(Dr. A. Vondeling)

Voorzitter der Commissie.

~~1. Toon~~

~~1. Hoop op de~~

disputat:
belenend beleid
fincante bestuur

lief te v. weth
laten blyven weth
keuning te hebben
bezig gehoud

ghele problematiek
op Diefje 25 febr. ^{af mee}
^{beest}
^{in kop (bdi)}
1/2 aspecten melkroch
nog -

202
Afdoen.